

DEVLETLERARASI HUKUKTA BALIKÇILIK

Yrd. Doç. Dr. Turgay CİN*

GİRİŞ

Dünyamızın dörtte üçünü deniz ve okyanuslar oluşturmaktadır. Deniz ve okyanuslar insan ve eşya taşımacılığı, insanoğlunun beslenmesi, yalnız balıkçılık¹ yönünden gıda kaynağı olarak da değil, ayrıca petrol -tabii gazlar-, mineral ve enerji kaynakları bakımından da çok büyük iktisadi önem arz etmektedir.

Deniz ve okyanuslardaki hammadde ve enerji kaynakları belli başlı üç grupta incelenebilir: Birinci grupta; canlı kaynaklar: balıklar, akuatik hayvansal organizmalar, bitkiler (plankton ve pitoplanktonlar); ikinci grupta mineral kaynaklar: deniz yatağı (sea bed) altı kayaç ve sedimentleri içinde sert mineraller (karasal mineralizasyon karakterinde, petrol - tabii gaz, deniz tabanı üzerindeki çamurlar içindeki mineral ve metaller, deniz suyu içerisindeki metaller (ağır su vb.); üçüncü grupta da enerji kaynakları: gelgit enerjisi, akıntılar, dalga kınılımı enerjisi yer almaktadır².

Dünya nüfusunun hızla artması ve bu artan nüfusun beslenmesi ve enerji ihtiyaçları sorunu, denizlerin ve okyanusların deniz alanlarının önemini ortaya çıkarmakla kalmamış, denizdeki bu zenginliklerin ve deniz alanlarının kime ait olacağı, deniz alanları genişliklerinin tespiti sorunlarını da beraberinde getirmektedir. Bu deniz alanlarının sınırlarının tespit meseleleri bütün

---

* Ege Üniversitesi İİBF. Uluslararası İlişkiler Bölümü Devletler Hukuku Anabilim Dalı Başkanı. E- posta: turgay.cin@ege.edu.tr

¹ İnsanoğlunun ilk ortaya çıkışından itibaren balıkçılık insanın en temel iştiğal ve beslenme kaynağıdır. İlk insan toplulukların balıkçı ve avcı oldukları bilinmektedir. Bunda dünyanın % 71'inin su ile kaplı olmasının da önemi büyüktür.

² **Demirsoy, S.:** "Deniz Hukukundaki Yeni Gelişmeler ve Madencilikle İlişkisi" 1973 yılı Türkiye Madencilik Bilimsel ve Teknik Kongresinde tebliğ olarak sunulmuştur. Metin için bkz. <http://www.mta.gov.tr/mta-web/kutuphane/mtadergi/79.8pdf> (08.092005).

devletleri yakından ilgilendirdiğinden dolayısıyla dünya barışını da zaman, zaman tehdit eder olmaktadır.

Kimi yazarlara göre, “denizler besin potansiyeli bakımından karalara oranla on ilâ yüz kat daha verimlidir”³. Bazılarına göre ise, “denizlerin besin potansiyeli, karalara oranla üç yüz kat daha verimli ve zengindir”⁴. Diğer taraftan istatistik verilerine göre, “dünya balıkçılığının % 90’nının karasuları dışında kalan ve derinliği iki yüz metreden daha az olan kıta sahanlığını örten su tabakasında yapıldığı gözlemlenmektedir”⁵.

Yine bu bağlamda dünyada icra edilen deniz balıkçılığını dört grupta toplamak mümkündür⁶: (aa-) Kıyı balıkçılığı (kısa mesafe balıkçılığı), (bb-) Sahil balıkçılığı (orta mesafe), (cc-) Uzun menzil balıkçılığı, (dd-) Açık deniz balıkçılığı. Dünya balıkçılığının büyük bir çoğunluğu uzun menzil ve açık deniz balıkçılığı iken, Türkiye’deki balıkçılığın büyük bir kısmı kıyı balıkçılığı -ki kıyı balıkçılığı gidiş geliş en çok 24 saattir-, çok az bir kısmı da sahil balıkçılığıdır. Türkiye’deki balıkçı gemileri uzun yola çıkabilecek nitelikte değildir. Bu nedenledir ki Türk balıkçıları açık deniz balıkçılığı yapamamaktadır.

Doğal -canlı ve cansız- zenginlikler bakımından bu kadar önemli olan denizler ve deniz alanları Türkiye’nin de üç tarafı denizlerle başka bir deyişle bu kadar doğal zenginliklerle ve büyük deniz alanları ile çevrili olmasına rağmen, bu konulardaki gelişmelerin ve girişimlerin, devletlerarası kamu hukuku çalışmalarının Yunanistan’la kıyaslandığı zaman azlığı, Türkiye bakımından üzüntü vericidir. İşte bu nedenle biz de Türk Devletler Hukuku bilim alanındaki çalışmalara, 1958 tarihli Cenevre Sözleşmeleri ile 1982

³ **Clark – Renner.**: “We Should Annex 50.000.000 Square Miles of Ocean,” Saturday Evening Post, 4 May 1947, s.17; **Oda, S.**: “New Trends in the Regime of the Seas; Aconsideration of the Problems of Conservation and Distribution of Marine Resources (I),” Zeitschrift für Ausländisches Öffentliches Recht und Völkerrecht, Band XVIII, 1957/1958, s.61’den naklen.; **İnan, Y.**: Devletler Hukuku Bakımından Kıyı Suları Balıkçılığı ve Sorunları, Ankara 1976. s.2.

⁴ **Ratcliff.**: “Worlds’s Greatest Treasure Hunt,” Saturday Evening Post, 28 August 1948, s.20; **Oda, S.** s.61’den naklen.; **İnan, Y.** s.2.

⁵ “The Icelandic Fishing Limits; A Scientific Study,” Efta Bulletin, Vol. XIV, No 6, June 1973, s.17.

⁶ **Yenigün, M. C.**: (Yayınlanmamış Doktora Tezi) Askeri, Hukuki, Ekonomik ve Dış Politik Açılardan Türk Deniz Politikası (Bir Uluslararası İlişkiler Çalışması), İstanbul 1997, s.190.

tarihli Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi çerçevesinde “münhasır ekonomik bölge”, “kıta sahanlığı”, klâsik balık avlanma alanları ile ilgili olarak, ulaşılabildiğimiz Yunan görüşlerini dile getirerek, Türk görüşlerinin (tezlerinin) gelişmesi, olgunlaşması bakımından bu çalışmamızla katkıda bulunmak istedik.

Burada önemle belirtmeliyiz ki, ne 1958 tarihli -dört adet- Cenevre Sözleşmelerine ne de 1982 tarihli Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesine Türkiye taraf değildir ve hükümlerine uyma zorunluluğu da yoktur. Yunanistan ise, 2321/1995 sayılı ve tarihli yasa ile 1982 tarihli Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesini onaylamış ve 23.06.1995 tarihinde Φ.Ε.Κ. Α' 130 sayılı Yunanistan Hükümet (Resmi) Gazetesinde yayınlamıştır. Sözleşme, Yunanistan bakımından 21.08.1995 tarihinden itibaren geçerli olup, hâlen yürürlüktedir.

Yukarıda adı geçen bu iki sözleşme dışında da uluslararası alanda devletlerin taraf olduğu çeşitli ikili ve çok taraflı anlaşmalar mevcuttur.

Ayrıca devletlerin kendi iç hukuklarında ve Avrupa Birliği devletleri açısından Avrupa Birliği tarafından balıkçılıkla ilgili yapılan düzenlemeler de dikkat çekicidir. Türkiye, Avrupa Birliği üyesi olma yolunda ilerlerken, balıkçılık konusunda da Avrupa Birliği normları ve siyaseti çerçevesinde hareket etmek durumunda olacaktır. Çünkü Avrupa Birliği üyesi devletler, balıkçılıkla ilgili olarak düzenlemeler yapma konusunda Avrupa Birliğini yetkili kılmış bulunmaktadır ve ortak bir balıkçılık siyaseti izlemektedirler⁷. Bununla birlikte denizde balık avlanma konusunda ulusal hukuk sistemi, uluslararası hukuk sistemi ve Avrupa Birliği hukuk sistemi olmak üzere üç ayrı sistem olduğu gözlenmektedir.

Biz çalışmamızı uluslararası hukuk sisteminde balıkçılıkla ilgili deniz alanları, bunların sınırlandırılması başka bir deyişle 1958 Cenevre Sözleşmeleri ile 1982 tarihli Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi çerçevesinde düzenlenmiş bulunan ve balıkçılığı ilgilendiren deniz alanlarının incelenmesi ile sınırlandırmış bulunmaktayız.

I. 1958 TARİHLİ CENEVRE SÖZLEŞMESİ

Ortaçağdan 18. yüzyıla kadar devletlerarasında, bütün deniz alanlarında balık avlanma (balıkçılık) serbestisi ilkesi uygulanmaktaydı. Bu duruma, bazı

⁷ Bkz. UN. Doc. ST/LEG/SER. B/19, 13.6.1978, s.484.

İtalyan şehirleri ile Norveç ve İskoçya istisna teşkil etmekteydi. İtalyan şehirleri kıyından 60-100 İtalyan deniz mili, Norveçliler ile İskoçyalılar da kendi kıyılarından 21-38 kilometre genişliğindeki bir bölümü münhasıran kendi balık avlanma alanları olarak kabul etmekteydi⁸.

“Balık avcılığı serbestisi” ilkesi ünlü düşünür *Hugo Grotius*'un ortaya attığı bir görüştür. Bu görüşe göre açık denizlerde bütün devletler için balık avlanma serbestisi (özgürlüğü) ilkesi uygulanmaktadır. Bunun anlamı; hiçbir devlet diğer bir devletin vatandaşlarının açık denizlerde balık avlanma hakkını engelleyemez veya sınırlandıramazdı. Ancak zamanla teknolojinin baş döndürücü bir biçimde gelişmesi ve balıkçılıkta sanayileşme koşullarının da iyileşmesi ile birlikte, açık deniz alanlarındaki balık avlanma serbestisinde kontrolsüz bir serbestliğin önüne geçilmesi ve bazı sınırlandırmaların yapılması zorunluluğunu ortaya çıkarmıştır. Bunun sonucu olarak, devletler arasında ikili ve çok taraflı birçok sözleşmeler yapıldığını görmekteyiz. Bunlardan en önemlisi 6 Mayıs 1882 tarihli “Kuzey Denizi’nde Balık Avlanma Hakkında”ki Sözleşmedir⁹. Adı geçen Sözleşmenin 2. maddesi: “her devletin balıkçıları, ülkelerinin sahilleri, bağlı adalar ve kıyıları boyunca “alçak-su” işaretinden 3 deniz mil mesafe içerisinde münhasır balıkçılık haklarından faydalanacaktır”¹⁰ diye belirtmektedir. Balıkçılık alanında yapılan diğer bir düzenleme de 1962 tarihli “Deniz Balığı Endüstrisi Sözleşmesi”¹¹dir. Söz konusu bu sözleşmede “Somon” balığı stok yataklarının korunması ve bu balık türünün avlanmasının “karasularının içinde ya da dışında”¹² yasaklanması konusu düzenlenmektedir.

1958 tarihine kadar karasularında balık avlanma hakkına kıyı devletlerin vatandaşları sahiptir. Bu sadece ekonomik sebeplerden değildir. Devletler arasındaki çatışmaları da önlemek içindir. Kabul edilen bu sisteme göre, balık avlanma bölgesi karasuları ile sınırlıydı. Bu kuralı Birleşmiş Milletler

⁸ **Böhmert, V. - Fischereigrenze, İn.:** Strupp – Schlochauer (Hrsg). Wörterbuch des Völkerrechts, Berlin 1960, s.525 v.d.

⁹ Bkz. Fisheries Regulation (Scotland) Act. 1985 (58 ve 59 Vict. C. 42, s.10 (3). Söz konusu Sözleşmeyi Almanya, Belçika, Danimarka, Fransa, Hollanda ve İngiltere onaylamıştır.

¹⁰ “thefishermen of each country shall enjoy the exclusive right of fishery within the distance of three miles from low water mark along the whole extent of the coasts of their respective countries as well as of the dependent islands and banks”

¹¹ Sea Fish Industry Act.

¹² “either within or outside territorial waters”.

Devletler Hukuku Komisyonu da kabul etti. Oysa söz konusu Komisyon önceleri, 1951’lerde ayrı bir balık avlanma bölgesi olarak, 100 deniz mil genişliğinde bir deniz bölgesini balık avlanma bölgesi olarak düşündü ve sonunda da balıkçılık konusunda karasuları içinde kıyı devletinin münhasır egemenlik hakkı olduğu görüşünü benimsendi¹³.

Deniz kamu hukuku alanında “evrensel plânda ilk defa tedvin ve formüle edilen düzenlemeler” 1958 tarihli Cenevre Deniz Hukuku Sözleşmeleridir¹⁴. Birleşmiş Milletler Teşkilâtı öncülüğünde 1958 yılında Cenevre’de imzalanan bu dört sözleşme sırasıyla şunlardır:

a-) Karasuları ve Bitişik Bölge Sözleşmesi¹⁵, karasuları, boğazlar, bitişik bölge konuları düzenlenmiştir. Ancak, söz konusu Sözleşmede karasularının genişliği konusunda herhangi bir hükme yer verilmemiştir. Türkiye bu sözleşmeye taraf olmamıştır. Taraf devletler bakımından bu Sözleşme 10 Eylül 1964 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

b-) Kıta Sahanelığı Sözleşmesi¹⁶, Kıta Sahanelığı Kurumu 1945 yılında Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Truman tarafından ortaya atılmış ve 1958 Cenevre Sözleşmesi ile düzenlenmiştir. Türkiye bu sözleşmeye taraf değildir. 10 Haziran 1964 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

c-) Açık Deniz Sözleşmesi¹⁷, bütün devletlerin müşterek malı olarak kabul edilen açık denizlerin hukuksal durumu düzenlenmiştir. Bu Sözleşme ile açık denizlerin hukuki rejimi, seyrüsefer özgürlüğü, avlanma özgürlüğü, sualtı kablo ve boru döşeme özgürlüğü, kesintisiz takip gibi konular düzenlenmiştir. Türkiye bu Sözleşmeye taraf değildir. Bu Sözleşme de taraf devletler bakımından 30 Eylül 1962 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

¹³ **Hoog, G.:** Die Genfer Seerechtskonferenzen von 1958 und 1960, Frankfurt am Main, Berlin 1961, s.40 v.d., 98 v.d.; **Ευσταθιάδης, Κ. (Evstathiadis, K.):** Διεθνές δίκαιο τομ. Ε’ (Diethnes Dikeo, tom. E’ : Uluslararası Hukuk, Cilt: 5), Atina 1979, s.96; **Γούναρη, Εμ. (Gunari, Em.):** Το διεθνές δίκαιο αλιείας (To Diethnes Dikeo Aliias : Uluslararası Hukukta Balık Avcılığı), Sakkula Yayınları, Atina – Gümilcine 1989, s.9.

¹⁴ **Gündüz, A.:** Milletlerarası Hukuk Temel Belgeler, Örnek Kararlar, 5. Bası, Beta Yayınları, İstanbul 2003, s.331.

¹⁵ The Convention on the Territorial Sea and the contiguous Zone.

¹⁶ The Convention on the Continental Shelf.

¹⁷ The Convention of the High Seas.

d-) Balıkçılık ve Açık Denizin Canlı Kaynaklarının Korunması Hakkında Sözleşme¹⁸, balıkçılık konusunda düzenlenen ilk uluslararası Sözleşmedir. 1958 tarihli Balıkçılık ve Açık Denizin Canlı Kaynaklarının Korunması Hakkında düzenlenen bu Sözleşme, 1958 yılında Cenevre’de imzalanan dört Sözleşmeden biridir. Söz konusu Sözleşmeye taraf olan devlet sayısı 37, imzalayan devlet sayısı 36’dır. Taraf olan devletler bakımından 20 Mart 1966 tarihinde; Balıkçılık ve Açık Denizin Canlı Kaynaklarının Korunması Hakkındaki Sözleşme yürürlüğe girmiştir. Ancak bu devletler, uluslararası alanda balıkçılıkla uğraşan devletlerin % 25’ini teşkil etmekteydi. 1958 tarihli Balıkçılık ve Açık Denizin Canlı Kaynaklarının Korunması Hakkındaki Sözleşmeye Türkiye ile Yunanistan taraf olmamışlardır.

Bugün için hem 1982 tarihli Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi hem de 1958 Tarihli Cenevre Sözleşmeleri taraf devletler bakımından günümüzde hâlâ yürürlükte olan ahdi düzenlemeler olarak varlıklarını sürdürmektedirler. Şimdi konumuzla ilgili olarak öncelikle 1958 tarihli Balıkçılık ve Açık Denizin Canlı Kaynaklarının Korunması Hakkındaki Cenevre Sözleşmesini kısaca inceleyelim.

Bu Sözleşme¹⁹ ile genel olarak bütün devletlere, sözleşmelerden kaynaklanan sorumluluklarını ve diğer devletlerin haklarına saygılı olmak koşuluyla açık denizlerde avlanma hakkı tanınmaktadır. Ayrıca bütün devletler açık denizin canlı kaynaklarının korunması bakımından vatandaşlarına uygulanmak üzere gerekli olan bütün tedbirleri tek başlarına veya birlikte almak için diğer devletler ile işbirliği yapmak zorundadırlar. Bu durum Sözleşmenin 1. maddesinden 8. maddesine kadar yer alan hükümlerde düzenlenmiştir. Yine bu Sözleşmede, iki taraf arasında veya daha fazla taraflar arasında özel anlaşma yoksa, anlaşmazlığın nasıl çözümleneceği, Sözleşmenin 9. maddesinden 12. maddesine kadar yer alan hükümlerde düzenlenmiş bulunmaktadır.

Sözleşmenin 13. maddesi aynen şöyledir²⁰:

“1. Bir Devletin karasularına bitişik olan açık deniz bölgelerindeki deniz tabanına tespit edilen teçhizat vasıtasıyla işletilen balıkçılık

¹⁸ The Convention of Fishing and Conservation of the Living Resources of the High Seas.

¹⁹ İngilizce ve Fransızca metin için; 559 UNTS, s.285 ve devamına, Türkçe Metin için **Gündüz**, s.331 ve devamına bakınız.

²⁰ Yukarıda künyesini verdiğimiz **Aslan Gündüz**’ün eserinden Sözleşmenin Türkçe metni olarak yararlandık.

sahalarının (fisheries) o Devlet tarafından düzenlenebilmesi, o Devlet vatandaşlarının uzun zamandan beri bu balıkçılık sahalarını idame ettirmiş olmaları ve işletmiş olmalarına bağlıdır. Şu kadar ki, balıkçılığın uzun zamandan beri teamüle göre münhasıran vatandaşlar tarafından yapılmış olduğu sahalar dışında vatandaş olmayanlar, vatandaş olanlarla eşit şekilde bu faaliyetlere katılmaya mezundurlar. Bununla beraber, bu düzenlemeler, o sahaların genel açık deniz statüsünü etkilemeyecektir.

2. Bu maddede kullanılan 'deniz tabanına tespit edilmiş teçhizat vasıtasıyla işletilen balıkçılık sahaları' ifadesi, deniz tabanına tespit edilmiş istinat unsurları olan, bir mahalde kurulu olan ve daimi şekilde çalışmak üzere orada bırakılan veya, kaldırılrsa dahi, her mevsim aynı mahalde eski haline getirilen teçhizatın kullanıldığı balıkçılık sahaları mânâsına gelir."

Görüldüğü gibi, kıyı devletine balıkçılıkla ilgili olarak, karasularının sınırına bitişik olan açık deniz bölgelerinde hatta deniz tabanına teçhizat yerleştirme münhasır yetkisini tanımaktadır. Diğer taraftan söz konusu maddenin 2. paragrafında da; "fisheries conducted by means of equipment embodded in the floor of the sea" kavramlarının anlamları verilmektedir.

1958 tarihli Sözleşmenin 14. maddesinde de "nationals : vatandaşlar" teriminin ne anlama geldiği izah edilmektedir. Madde aynen şöyledir:

"1, 3, 4, 5, 6 ve 8. maddelerde kullanılan 'vatandaşlar' terimi, mürettebatının vatandaşlığına bakmaksızın, ilgili Devletin kanunlarına göre onun vatandaşlığına sahip her büyüklükteki tekne veya vasıta demektir."

15. maddeden 22. maddeye kadar olan hükümler Sözleşmenin sonuç hükümlerini oluşturmaktadır.

II. 1982 TARİHLİ BİRLEŞMİŞ MİLLETLER DENİZ HUKUKU SÖZLEŞMESİ

1958 tarihli Cenevre Deniz Hukuku Konferansında kabul edilen sözleşmelerin bazı konuları düzenlememiş oldukları gözlemlenmektedir. 1960 yılında İkinci Uluslararası Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Konferansı Cenevre'de başladı ve toplam 12 deniz millik bir balıkçılık deniz alanının -6

deniz mil karasuları ve 6 deniz millik bir şerit de balıkçılık için- düzenlenmesi önerildi. Bu öneri, bir oy ile reddedildi²¹.

Birçok devlet, devletlerarasında bütün devletlerce kabul edilen balıkçılıkla ilgili somut bir düzenlemenin yokluğundan yararlanarak tek taraflı olarak kendi ekonomik çıkarları doğrultusunda balıkçılıkla ilgili deniz alanlarının genişliklerini diledikleri gibi ilân ediyorlardı. Buna örnek olarak İzlanda'yı gösterebiliriz. İzlanda 1971 yılında 50 deniz mil genişliğinde balıkçılık bölgesi ilân etti. Bu şekilde keyfi balıkçılık alanlarının genişliklerinin ilân edilmesi, komşu devletlerarasında sürtüşmelere neden oldu. Bu konudaki bazı uyuşmazlıklar Uluslararası Lahey Adalet Divanı Mahkemesine götürüldü²². Uluslararası Adalet Divanı İzlanda'nın 12 deniz millik balıkçılık bölgesi ilân edebileceğini; ancak 50 deniz millik tercihi balıkçılık bölgesine hakkı olmadığına hükmetti.

Deniz Hukuku Konferansı, Aralık 1973'te yeniden çalışmalara başlayarak 1982 yılında Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi bazı devletlerce yine imzalandı. Bu Sözleşmeyi Türkiye imzalamadı ve taraf da olmadı. Sözleşme 16 Kasım 1994 tarihinde taraf devletler bakımından yürürlüğe girdi. Sözleşme, 10 Aralık 1982 tarihinde imzaya açılmış olup, imzalayan devletlerin sayısı 158, Sözleşmeye taraf olan devletlerin sayısı da 130'dur²³.

a. Genel Olarak Sözleşmedeki Kavramların Anlamları

1982 yılında bazı devletlerce imzalanan Sözleşme, karasuları, münhasır ekonomik bölge ve açık deniz alanlarındaki balıkçılıkla ilgili hükümleri de

²¹ **Κατσούφρος, Θ. (Kacufros, Th.):** Αλιευτικές Ζώνες στη Μεσόγειο -Διεθνής και Κοινοτική Διάσταση στο "Το Αιγαίο Πελάγος και το Νέο Δίκαιο της Θάλασσας Πρακτικά Συμποσίου 1994" (Alieftikes Zones sti Mesogio -Diethnes ke Kinotiki Dastasi sto "To Egeo Pelagos ke to Neo Dikeo tis Thalassas Praktika Simposiu 1994" : Akdeniz'de Balıkçılık Bölgeleri -Uluslararası ve Birlik Boyutu "Ege Denizi ve Yeni Deniz Hukuku Sempozyumu Zabıtları 1994") , EKEM, s.2008; **Μυλονόπουλος, Δ. (Milonopoulos, D.):** Το Δίκαιο της αλιείας (To Dikeo tis aliyias: Balıkçılık Hukuku), Εκδόσεις Αθ. Σταμούλης (Ekodosi Ath. Stamulis), Atina 2002. s.193.

²² **Milonopoulos, s.194.**

²³ 1982 tarihli Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesini, 24 Mayıs 1995 tarihi itibarıyla imzalayan ve onaylayan devletler listesi için bkz. **CİN, T.:** Türkiye ve Yunanistan Bakımından Ege'deki Karasuları Genişliği Sorunu, Seçkin Yayınevi 2000, s.147; Ayrıca bu Sözleşmenin İngilizce metni için; A/CONF 62/122'ye bakınız.

ihativa etmektedir. Ancak, bu deniz alanlarından önce 1982 tarihli Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesindeki kavramları inceleyelim.

Sözleşmenin 1. maddesinde, Sözleşmede kullanılan kavram ve terimlerin kullanılışı ve uygulanma alanları hususlarında bilgi verilmektedir. 1. maddeye göre, a-) “Bölge deyince”, “ulusal yetki sınırları ötesindeki deniz yatakları ve bunların toprak altı”, b-) “Otorite” denince, “Deniz Yatağı Uluslararası Otoritesi”, c-) “Bölgede (Sahada) yürütülen faaliyetler” dendiğinde de, “Bölgenin kaynaklarının araştırılmasına ve işletilmesine ilişkin bütün faaliyetler” anlaşılacaktır. Yine bu madde; d-) “Deniz çevresinin kirlenmesi” deyince, “canlı kaynaklara ve deniz yaşamına zarar verme, insan sağlığı için tehlike oluşturma, balıkçılık ve denizlerin diğer yasal amaçlarla kullanımı da dahil olmak üzere, denizcilik faaliyetlerini engelleme, deniz suyunun niteliğini değiştirme ve güzellikleri bozma gibi zararlı etkileri olan veya olabilecek maddelerin veya enerjinin, insanlar tarafından doğrudan doğruya veya dolaylı olarak, haliçler de dahil olmak üzere, deniz çevresine dahil edilmek”, e-) “Suya batırma” deyince, “i) artık veya diğer maddelerin, gemilerden, uçaklardan, platformlardan veya denizlerdeki diğer yapılardan her türlü bilinçli boşaltılması, ii) Denizlerde gemilerin, uçakların, platformların veya diğer yapıların her türlü batırılması” anlaşıldığını düzenlemiştir.

Peki “suya batırma” terimi neleri kapsar? “i) Gemilerin, uçakların, platformların veya denizlerdeki diğer yapıların ve bunların teçhizatının normal olarak işletilmesi sırasında doğrudan doğruya veya dolaylı olarak ortaya çıkan artık veya diğer maddelerin boşaltılması; bununla beraber, bu maddelerin yok edilmesi için kullanılan gemilerde, uçaklarda, platformlarda veya denizlerdeki diğer yapılarda taşınan veya bunlara aktarılan artıklar veya diğer maddeler veya yukarıda zikredilen artık ve diğer maddelerin bu gemilerde, uçaklarda, platformlarda veya yapılarda işleme tâbî tutulmaları sonucu ortaya çıkan artık veya diğer maddeler bundan hariçtir; ii) Bu Sözleşmenin amaçlarına aykırı düşmemek şartıyla maddelerin, salt yok edilme amacı dışında depo edilmesi”ni kapsar.

1982 tarihli Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesinin 21. maddesinde²⁴, kıyı devletinin zararsız geçişle ilgili olarak, Sözleşmenin

²⁴ 21. madde aynen şöyledir: “Kıyı Devleti, bu Sözleşmenin hükümlerine ve milletlerarası hukukun diğer kurallarına uygun şekilde, aşağıdakilerin tamamı veya herhangi birisi hususunda zararsız geçişle ilgili kanun ve düzenlemeler yapabilirler:
a- seyrüsefer güvenliği ve deniz trafiğinin düzenlenmesi;

hükümlerine ve devletler hukuku kurallarına uygun olmak koşuluyla yasal düzenlemeler yapabileceği öngörülmüştür. Buna göre, kıyı devleti, bu Sözleşmenin hükümlerine ve devletlerarası hukukun diğer kurallarına uygun bir biçimde, denizin canlı kaynaklarının korunması ile kıyı devletinin balıkçılıkla ilgili yasa ve düzenlemelerin ihlâl edilmesinin önlenmesi konusunda zararsız geçişle ilgili yasa ve diğer düzenlemeleri yapabilirler ve kıyı devleti bu gibi yasa ve diğer düzenlemelerin tamamına gerekli aleniyeti kazandırarak, karasularından zararsız geçiş hakkını kullanan yabancı gemiler, bütün bu yasal ve diğer düzenlemelere, denizde çarpışmaların önlenmesiyle ilgili genel kabul görmüş devletlerarası hukuk düzenlemelerine uygun hareket etmek zorundadırlar.

Sözleşmenin 42. maddesi, Boğaz Devletlerinin transit geçiş ile ilgili yasaları ve diğer düzenlemelere ilişkindir. Buna göre, Boğaz Devletleri balıkçı gemileri hususunda balıkçılık vinçlerinin kullanımı da dahil olmak üzere, balık avlanma yasağı konusunda boğazlardan geçişle ilgili yasal ve diğer hukuki düzenlemeleri yapabilirler.

Sözleşmenin 51. maddesinde aynen şunlar hüküm altına alınmıştır:

“1. Kırk dokuzuncu maddeye hâlel gelmemek üzere, bir takımada Devleti diğer devletlerle yapılmış mevcut anlaşmalara riayet ede-

-
- b- seyrüsefer kolaylık ve sistemlerinin ve diğer sistem ve tesislerin korunması;
  - c- kablo ve boru hatlarının korunması;
  - d- denizin canlı kaynaklarının muhafazası;
  - e- kıyı Devletinin balıkçılıkla ilgili kanun ve düzenlemelerinin ihlâl edilmesinin önlenmesi;
  - f- kıyı Devletinin çevresinin korunması ve çevrede kirliliğin önlenmesi, azaltılması ve kontrol edilmesi;
  - g- denizde bilimsel araştırma ve hidrografik ölçümler;
  - h- kıyı Devletinin gümrük maliye, muhaceret veya sağlıkla ilgili kanun ve düzenlemelerinin ihlâl edilmesinin önlenmesi;
2. Bu gibi kanunlar ve düzenlemeler yabancı gemilerin dizayn, yapım, donanım veya teçhizi hususunda uygulanmayacaktır, meğer ki bunlar genellikle kabul görmüş milletlerarası kural veya standartlara işlerlik kazandırsınlar.
  3. Kıyı Devleti, bu gibi kanun ve düzenlemelerin tamamına gerekli şekilde aleniyet kazandıracaktır.
  4. Karasularından zararsız geçiş hakkını kullanan yabancı gemiler, bu gibi bütün kanunlara ve düzenlemelere ve denizde çarpışmaların önlenmesiyle ilgili genellikle kabul görmüş bütün milletlerarası düzenlemelere riayet edecektir.”

cektir ve hemen bitişiğinde bulunan komşu Devletlerin takımada suları içine giren bazı alanlardaki geleneksel balıkçılık haklarını tanıyacaktır. Bu hak faaliyetleri icra etmenin hüküm ve şartları, bunların mahiyeti, kapsamı ve uygulama alanları da dahil olmak üzere, ilgili Devletlerden herhangi birisinin talebi üzerine, bu Devletler arasında iki taraflı anlaşmalarla düzenlenecektir. Bu haklar, üçüncü Devletlere veya vatandaşlarına devredilmeyecek veya onlarla paylaşılacaktır...”.

Buna göre, takımada sularının, bu sular üzerindeki hava sahası ile buna tekabül eden deniz yatakları ve toprak altının hukuki rejimine zarar vermemek koşuluyla bir takımada devleti öteki devletlerle mevcut anlaşmalara uyacak ve hemen bitişiğinde bulunan komşu devletlerin takımada suları içine giren bazı alanlardaki geleneksel balıkçılık haklarını tanıyacaktır²⁵.

b. Karasuları

Karasuları bugüne kadar çeşitli şekillerde tanımlanmıştır. *Odman* karasularını; “denize kıyısı olan devletlerin kara ülkesinin bittiği noktadan veya iç suların veya takımada devleti söz konusu olduğunda takımada sularının dış sınırından başlayan ve bitişik bölgeye, münhasır ekonomik bölgeye veya doğrudan doğruya açık denize kadar uzayan veya bir başka devletin karasuları ile sınırlanan, genişliği uluslararası hukuka göre her devletin iç mevzuatı ile tespit edilen deniz kuşağı ve alanıdır” olarak tanımlamıştır²⁶. Karasularını kısaca tanımlamamız gerekirse, kıyı devletinin, esas hattından itibaren ölçülmeye başlayan, açık denize kadar uzayan ve azami 12 deniz mil genişliğinde olabilen bir deniz alanıdır.

Kıyı devleti karasularında, karasularının üstündeki havada, karasularının dibindeki deniz altında tam, münhasır bir egemenlik hakkına sahiptir. Bu bakımdan, karasularının sahip olduğu haklar, kara parçasının sahip olduğu haklara benzemektedir²⁷.

²⁵ Yunanistan'ın iddia ettiği gibi, bir takımada devleti olmadığı konusu için bkz. **Cin**, s.103 vd.

²⁶ **Odman, M. T.:** (Doktora Tezi) karasularının Genişliği Sorunu, Ankara 1990, s.167; Diğer tanımlar için bkz. **Cin**, s.17.

²⁷ **Ιωάννου, Κ. – Στρατή, Α. (İoannu, K. – Strati, A.):** Δίκαιο της Θάλασσας (Dikeo tis Thalassas: Deniz Hukuku) Εκδόσεις Σάκκουλα (Ekdosis Sakkula: Sakkula Yayınları, Atina 2000, s.79.

“Karasularının, Karasularının Üzerindeki Hava Sahasının ve Deniz Yatağının ve Toprak Altının Hukuki Statüsü” başlığını taşıyan 1982 tarihli Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesinin 2. maddesi aynen şöyledir:

“1. Bir kıyı Devletinin egemenliği, kara ülkesinin ve iç sularının ve, bir takımada Devleti olması halinde, takımada sularının ötesinde, karasuları olarak tarif edilen (kıyıya) bitişik bir deniz kuşağını kapsar.

2. Bu egemenlik, karasularının deniz yatağını ve toprak altını olduğu kadar karasularının üzerindeki hava sahasını da kapsar

3. Karasuları üzerindeki egemenlik, bu Sözleşmeye ve devletler hukukunun diğer kurallarına tabi olarak kullanır.”

Görüldüğü gibi, kıyı devleti karasularında tam bir egemenlik hakkına sahiptir. Bu egemenlik hakkının tam olmasının anlamı, karasuları alanında sadece belirli faaliyetler veya haklar bakımından değil, bir bütün olarak -yasa çıkarma, yargılama yetkisi, uygulama gibi- bütün toplam faaliyetleri kapsamaktadır. Bu yönüyle karasularındaki hükümlerle kara ülkesindeki hükümlerle benzerdir. Karasularındaki egemenlik, kara ülkesindeki egemenlikten sadece bir hususta ayrıcalık arz etmektedir. Deniz kamu hukuku, kıyı devletinin karasularındaki egemenliğine, yabancı gemilere zararsız geçiş hakkı tanıyarak bir sınırlandırma getirmiştir.

Sonuç olarak, karasuları şeridindeki egemenlik, bir taraftan Sözleşmede benimsenmiş bulunan bazı özel hükümlerle, özellikle zararsız geçiş ilkesi ile sınırlandırılırken, diğer taraftan devletler, karasularında egemenliklerini kullanırken, devletler hukukunun benimsediği genel yükümlülük ve sınırlandırma ilkelerine uymak zorundadırlar.

1982 tarihli Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesinin 19/i. maddesine göre, Yabancı bir gemi kıyı Devletinin karasularından geçerken herhangi bir balıkçılık faaliyetinde bulunması, onun zararsız geçiş hakkını kullandığı anlamına gelmez. Eğer kıyı devletinin karasularından geçen yabancı gemi bu tür bir faaliyette bulunmakta ise, kıyı devleti derhal yabancı gemiye karşı önleyici tedbir alma hakkına sahiptir. Sonuç olarak kıyı devletinin karasularında balıkçılıkla ilgili faaliyetlerde bulunma hakkına sadece kıyı devletinin gemi ve vatandaşları sahiptir.

c. Münhasır Ekonomik Bölgede Kıyı Devletlerinin Hakları, Yetkileri ve Yükümlülükleri

Münhasır ekonomik bölge hukuki rejimi, ilk kez özel bir deniz alanı olarak 1982 tarihli Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesinin V. Kısımında düzenlenmiştir. Münhasır ekonomik bölge, karasularının ötesinde ve bu sulara bitişik bir bölgedir (55. md.²⁸). Münhasır ekonomik bölgenin genişliği, karasularının ölçülmeye başlandığı esas hatlardan itibaren 200 deniz mile kadar olan bir alandır. Münhasır ekonomik bölge 200 deniz milden daha fazla olamaz (57. md.²⁹).

Deniz yatağı üzerindeki sulara, deniz yataklarında ve bunların toprak altında canlı ve cansız doğal kaynakların araştırılması, işletilmesi muhafazası ve yönetimi konuları ile; aynı şekilde sudan, akıntılardan ve rüzgârlardan enerji üretimi gibi bölgenin ekonomik amaçlarla araştırılmasına ve işletilmesine yönelik diğer faaliyetlere ilişkin olarak kıyı devletinin egemenlik hakları vardır. Kıyı devletleri, 1982 tarihli Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesinin diğer ilgili hükümlerine uygun olmak koşuluyla suni (yapay) adalar, tesisler ve yapılar kurma ve bunları kullanma haklarına sahip oldukları gibi, diğer taraftan söz konusu devletler, denize ilişkin bilimsel araştırma yapma ve deniz çevresinin korunması konularında her türlü yetkiye sahiptirler. Ayrıca kıyı devleti, münhasır ekonomik bölgedeki haklarını kullanırken ve yükümlülüklerini yerine getirirken, diğer devletlerin haklarını ve yükümlülüklerini de gerektiği şekilde göz önünde bulunduracak ve söz konusu 1982 tarihli Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi (BMDHS) hükümleriyle bağdaşacak bir şekilde hareket edecektir (56. md.³⁰). Yine devletler, münhasır

²⁸ 55. madde aynen şöyledir: “Münhasır ekonomik bölge, karasularının ötesinde ve ona bitişik bir saha olup bu Kısımda tesis edilmiş olan spesifik hukuki rejime tabidir. Buna göre, kıyı Devletinin hakları ve yargı yetkisi ve diğer Devletlerin hakları ve serbestileri bu Sözleşmenin ilgili hükümleri ile düzenlenir.”

²⁹ 57. madde: “Münhasır ekonomik bölge, karasularını genişliğinin ölçülmeğe başlandığı esas hatlardan itibaren 200 deniz milinin ötesine geçmeyecektir.”

³⁰ 56. madde: “1. Kıyı Devleti, münhasır ekonomik bölgede aşağıda belirtilen,
a- deniz yatağının üzerindeki suların ve deniz yatağının ve bunun toprak altının canlı ve canlı olmayan doğal kaynaklarını araştırma ve işletme, muhafaza etme ve idare etme amacıyla ve sudan, akıntılardan ve rüzgârdan enerji elde edilmesi gibi bölgenin diğer ekonomik işletme ve araştırma faaliyetleri hususunda egemen haklara,
b- bu Sözleşmenin ilgili hükümleriyle sağlanmış bulunan,
i- sun-i adaların, tesislerin ve yapıların kurulması ve kullanılması,

ekonomik bölgede BMDHS gereği haklarını kullanırlarken ve yükümlülüklerini yerine getirirken, kıyı devletinin haklarını ve yükümlülüklerini gerektiği şekilde göz önünde bulunduracaklar ve kıyı devletinin, devletler hukuku kuralları uyarınca kabul ettiği yasa ve kurallar, söz konusu Sözleşme ile bağdaşır olduğu ölçüde, uyulacaktır ve uygulanacaktır (58/3. md.³¹).

Kıyı devleti münhasır ekonomik bölgede avlanılacak canlıların miktarını belirleme konusunda münhasır hakka sahiptir. Bu “Canlı Kaynakların Korunması” başlığını taşıyan Sözleşmenin 61. maddesi aynen şöyle düzenlenmiştir:

“1. Kıyı Devleti, kendi münhasır ekonomik bölgesindeki canlı kaynakların yakalanmasına müsaade edilen miktarını tespit edecektir.

2. Kıyı Devleti, elinde mevcut olan en iyi ilmi verileri göz önüne alarak, münhasır ekonomik bölgedeki canlı kaynakların idamesinin haddinden fazla işletilme ile tehlikeye konulmamasını uygun muhafaza ve idare tedbirleri ile sağlayacaktır. Uygun olduğu takdirde, kıyı Devleti ile altı bölge, bölge veya global seviyedeki yetkili milletlerarası teşekküller bu amaçla işbirliği yapacaklardır.

ii- deniz bilimsel araştırmaları,

iii- deniz çevresinin muhafazası ve korunması, hususlarında yargı yetkisine;

c- bu Sözleşme ile sağlanmış bulunan diğer haklar ve görevlere, sahiptir.

2. Kıyı Devleti bu Sözleşme ile düzenlenen münhasır ekonomik bölgedeki haklarını kullanırken ve görevlerini yerine getirirken diğer Devletlerin haklarına ve görevlerine saygı gösterecek ve bu Sözleşmenin hükümleri ile bağdaşan bir tarzda hareket edecektir.

3. Deniz yatağı ve toprak altı ile ilgili olarak bu maddede belirtilen haklar, VI. Kısımda uygun şekilde kullanılacaktır.”

³¹ 58. md.: “1. Denizde kıyısı olsun veya olmasın, bütün Devletler münhasır ekonomik bölgede bu Sözleşmenin ilgili hükümlerine tabi olarak 87 ci maddede bahis konusu edilen seyrüsefer, uçma ve sualtı kablolarını ve boru hatlarını döşeme serbestilerine ve gemilerin, uçakların ve sualtı kablolarının ve boru hatlarının işletilmesi ile bağlantılı olan ve bu Sözleşmenin diğer hükümleri ile çatışmayan serbestiler gibi denizin diğer milletlerarası hukuki kullanım şekillerinden istifade ederler.

2. 88 ilâ 115 ci maddeler ve milletlerarası hukukun diğer ilgili kuralları, bu Kısımla çatışmadığı ölçüde münhasır ekonomik bölgeye uygulanır.

3. Devletler, münhasır ekonomik bölgede bu Sözleşmeden doğan kendi haklarını kullanırken veya vazifelerini ifa ederken kıyı Devletinin haklarına ve görevlerine gereği gibi saygı gösterecekler ve kıyı Devletinin bu Sözleşmenin hükümlerine ve milletlerarası hukuk kurallarına uygun şekilde kabul ettiği kanunlarına ve düzenlemelerine bu Kısımla çatışmadıkları ölçüde riayet edeceklerdir.”

3. Avlanan türlerin nüfusunu azami devamlı rekolteyi sağlayabilecek seviyelerde muhafaza etmek veya o seviyelere getirmek üzere bu gibi tedbirler ayrıca alınacaktır. Sözü edilen azami devamlı rekolte, kıyı balıkçı topluluklarının ekonomik ihtiyaçları ve kalkınmakta olan ülkelerin özel gerekleri de dahil olmak üzere, ilgili çevresel ve ekonomik faktörlerle, balıkçılık türlerini, sürelerinin birbirine bağımlılığını ve alt bölge, bölge veya global seviyelerde genellikle tavsiye edilmiş herhangi bir milletlerarası asgari standartı dikkate alarak belirlenir.

4. Bu gibi tedbirleri alırken, kıyı Devleti, avlanan türlerle bağlantılı veya onlara bağımlı olan türlerin nüfusunun çoğalmalarının ciddi şekilde tehdit altında olabileceği seviyelerin üzerinde tutmak veya o seviyelere getirmek amacı ile avlanan türlerle bağlantılı veya onlara bağımlı olan türler üzerindeki etkileri dikkate alacaktır.

5. Mevcut ilmi bilgi, avlanma miktarı ve avlama çabaları ile ilgili istatistikler ve balık sürülerinin muhafazası ile ilgili diğer veriler, düzenli bir şekilde, yerine göre alt bölge, bölge veya global seviyede olabilecek yetkili milletlerarası teşekküller aracılığı ile ve, vatandaşlarına münhasır ekonomik bölgede avlanma izni verilen Devletler de dahil olmak üzere, bütün ilgili Devletlerin iştirakiyle geliştirilecek ve değiş tokuş edilecektir.”.

Buna göre, kıyı devleti, kendi Münhasır Ekonomik Bölgesinde avlanılacak canlı kaynakların kabul edilebilir av hacmini tespit edecektir. Yine kıyı devleti, kendi Münhasır Ekonomik Bölgesindeki canlı kaynakların idamesinin, aşırı işletme sonucu tehlikeye düşmesini önlemek amacıyla, sahip olduğu en güvenilir bilimsel verileri göz önünde bulundurarak uygun koruma ve yönetim tedbirlerini alacaktır. Kıyı devleti ve yetkili alt-bölgesel, bölgesel veya evrensel devletlerarası kuruluşlar bu amaçla uygun şekilde, işbirliğinde bulunacaklardır. Aynı zamanda bu tedbirler, sahillerde balıkçılıkla yaşayan toplulukların ekonomik ihtiyaçları ve kalkınmakta olan devletlerin özel ihtiyaçları da dahil olmak üzere, ilgili ekolojik ve ekonomik faktörler muvacehesinde ve balıkçılık konusundaki usuller, sürülerin birbirlerine olan bağımlılığı ve alt-bölgesel, bölgesel veya evrensel düzeyde genellikle tavsiye edilen devletlerarası asgari bütün ilkeler göz önüne alınarak işletilen sürülerin stoklarının azami sabit randıman verecek seviyede tutulmasını veya yeniden bu seviyeye getirilmesini amaçlayacaklardır. Bu tedbirler alınırken kıyı

devleti, bu ortak veya bağılı türlerin stoklarını, üretimlerinin tehlikeye düşmeyeceği bir seviyede tutmak veya yeniden bu seviyeye getirmek amacıyla, bu tedbirlerin avlanılan türlerle müşterek veya onlara bağılı türler üzerindeki etkilerini göz önünde bulunduracaklardır. Elde bulunan bilimsel bilgiler, avlara ve balıkçılığa ilişkin istatistikler ve balık stoklarının korunması ile ilgili diğer veriler, gerektiği takdirde, ilgili bütün devletlerin ve özellikle vatandaşlarına münhasır ekonomik bölgede balık avlanma izni verilmiş olanların iştiraki ve yetkili alt-bölgesel, bölgesel veya evrensel kuruluşlar aracılığı ile, düzenli yayınlanacak ve takas edilecektir.

ç. Münhasır Ekonomik Bölgedeki Canlı Kaynakların İşletilmesi

Konumuzla ilgili olarak Sözleşmenin 62. maddesi “Canlı Kaynakları Kullanma” başlığını taşımaktadır ve madde aynen şu şekildedir:

“1. Kıyı Devleti, 61 inci maddeye hâlel gelmemek üzere, münhasır ekonomik bölgede bulunan canlı kaynakları optimum bir şekilde kullanma amacını ilerletecektir.

2. Kıyı Devleti, münhasır ekonomik bölgenin canlı kaynaklarını avlama kapasitesini belirleyecektir. Kıyı Devletinin avlanması caiz olan miktarın tamamını avlayacak kapasiteye sahip olmaması halinde, anlaşmalar veya diğer düzenlemeler yolu ile ve paragraf 4’de zikredilen hükümlere, şartlara, kanunlara ve düzenlemelere uygun şekilde yakalanmasına müsaade edilen avlanma miktarının fazlası için, 69 ve 70 inci maddelerin hükümlerini, özellikle de orada zikredilip kalkınmakta olan ülkelerle ilgili olan hükümleri, dikkatle almak suretiyle, diğer Devletlere avlanma müsaadesi verecektir.

3. Kıyı Devleti, bu madde uyarınca diğer Devletlere kendi münhasır ekonomik bölgesinde faydalanma hakkı verirken, diğerleri yanında, bölgenin canlı kaynaklarının ilgili kıyı Devletinin ekonomisi ve diğer milli menfaatleri açısından önemi, 69 ve 70 inci madde hükümleri alt bölge veya bölgedeki kalkınmakta olan Devletlerin avlanma miktarının bir kısmını avlanmak hususundaki ihtiyaçları ve vatandaşları bölgeden öteden beri avlanmakta olan veya balık sürülerinin araştırılmasında ve teşhisinde önemli çabalar göstermiş olan Devletlerde ekonomik bakımdan dağılmayı asgariye indirmek ihtiyacı da dahil olmak üzere, bütün ilgili faktörleri dikkate alacaktır.

4. Diğer Devletlerin münhasır ekonomik bölgede avlanan vatandaşları muhafaza tedbirlerine, kıyı Devletinin kanun ve düzenlemelerinde yer alan diğer hüküm ve şartlara uyacaklardır. Bu kanunlar ve düzenlemeler bu Sözleşmeyle çatışmayacak ve diğerleri yanında, aşağıdaki hususlarla ilgili olabilirler:

a- Kalkınmakta olan ülkelerin durumunda, balıkçılık sanayii ile ilgili finansman, ekipman ve teknoloji alanındaki yeterli tazminattan ibaret olabilecek olan ücret tediyesi ve diğer ödeme biçimleri de dahil olmak üzere, balıkçılara, balıkçı gemilerine ve araç gereçlerine ruhsat verilmesi;

b- Avlanabilecek türlerin tespit edilmesi ve belirli süreler veya sürü grupları bakımından veya belirli zaman süreci içinde gemi başına av miktarı veya belirlenmiş bir zaman sürecinde herhangi bir Devletin vatandaşları tarafından yapılacak avlanma bakımından av kotalarının tespit edilmesi;

c- Balıkçılık mevsimlerini ve sahalarını, balıkçılık cihazlarının büyüklüklerini ve miktarını ve kullanılacak balıkçı teknelerinin tipleri, büyüklükleri ve sayılarının düzenlenmesi;

d- Avlanabilecek olan balık ve diğer türlerin yaş ve büyüklüğünün tespiti;

e- Avlama miktarı ve avlama çabaları ile ilgili istatistikler ve gemi durum raporları da dahil olmak üzere, balıkçı gemilerinden istenen bilginin belirlenmesi;

f- Kıyı Devletinin izin ve kontrolü altında, belirlenmiş balıkçılık araştırma ve programlarının yürütülmesini ve yakalama numuneleri, numunelerin tasarruf edilmesi ve bağlantılı verilerin bildirilmesi de dahil olmak üzere bu gibi araştırmaların yürütülmesinin düzenlenmesi;

g- Gözlemci veya stajyerlerin kıyı Devleti tarafından bu gemilere yerleştirilmesi;

h- Bu gemilerin yakaladıkları balığın tamamını veya herhangi bir kısmını kıyı Devletinin limanlarına boşaltması;

i- Müşterek girişimler veya diğer kooperatif organizasyonları ile ilgili hükümler ve şartlar;

j- Personel eğitiminin ve, kıyı devletinin balıkçılıkla ilgili araştırma kabiliyetini geliştirme de dahil olmak üzere, balıkçılık teknolojisinin ihtiyaçları;

k- İcra usulleri

5. Kıyı Devleti, muhafaza ve idare ile ilgili kanun ve düzenlemelerine gerekli şekilde aleniyet kazandıracaktır.”

Söz konusu madde hükümleri gereği, kıyı Devleti, 1982 tarihli Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesinin 61. maddesini ihlâl etmemek koşuluyla Münhasır Ekonomik Bölgede bulunan canlı kaynakların azami derecede işletilmesini sağlamayı amaç edinecektir. Kıyı Devleti, Münhasır Ekonomik Bölgede kendi canlı kaynaklarını avlama gücünü tespit edecektir.

d. Münhasır Ekonomik Bölgede Doğabilecek Sorunların Yargı Yolu ile Çözülmesi

Münhasır ekonomik bölgede yargı yetkisinin ve hakların isnadı ile ilgili sorunların çözümlenmesi esaslı, 1982 tarihli Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesinin 59. maddesinde düzenlenmiştir. Söz konusu madde aynen şöyledir:

“Bu Sözleşmenin münhasır ekonomik bölgede kıyı Devletine veya diğer Devletlere haklar ve yargı yetkisi bahsetmediği durumlarda, kıyı Devleti ile diğer Devlet veya Devletlerin menfaatleri arasında bir ihtilaf meydana gelmesi halinde, bu ihtilaf hakkaniyet esasına göre ve bahis konusu menfaatlerin bir bütün olarak milletlerarası toplum için olduğu kadar tarafların her biri için ayrı ayrı arz ettiği önemi göz önüne alarak bütün ilgili mevcut şartların ışığı altında çözümlenecektir.”

Buna göre, 1982 tarihli BMDHS’si kıyı devleti ile diğer devletlere Münhasıran ekonomik bölge içinde haklar veya işlemler tanımazsa (dağıtmazsa), kıyı devleti ile diğer devletlerarasında çıkacak olan çıkar çatışmaları ve uyuşmazlıkları “hakkaniyet” ilkeleri temel alınarak devletlerarası toplum bir bütün olarak ve tarafların çıkarlarının önemi de göz önünde bulundurulacak gerçek olaylar çerçevesinde düzenlenecektir.

e. Açık Denizlerde Balık Avlama

1982 tarihli BMDHS 86. maddesine göre, açık deniz deyince, bir devletin iç sularına, karasularına, bitişik bölgelerine, münhasır ekonomik bölgelerine ve takımda sularına dahil olmayan bütün deniz alanları olarak tanımlanmaktadır. Başka bir deyişle açık deniz, bir kıyı devletinin karasuları, bitişik bölge, münhasır ekonomik bölge ve takımda suları dışında bulunan deniz alanlarıdır. Açık denizde serbestlik ilkesi geçerlidir. Açık deniz, hiçbir devletin egemenliğinde değildir. Açık denizlerdeki bu serbestlik ilkesi, balık avlama serbestliği olarak da kendini göstermektedir.

1982 tarihli BMDHS' inin 116. maddesi "Açık Denizde Balık Avlama" başlığını taşımaktadır ve şu şekildedir:

"Bütün Devletler:

a- ahdi yükümlülükleri;

b- kıyı Devletinin, diğerleri yanında 63. maddenin 2. paragrafı ve 64 - 67ci maddelerde öngörülen haklar ve görevleri ve de bağışlıkları; ve

c- bu kesimin hükümleri

saklı kalmak üzere, vatandaşlarının açık denizde balıkçılık yapmaları hakkına sahiptir."

Buna göre, kural olarak açık denize kıyısı olsun veya olmasın, bütün devletlerin vatandaşlarına açık denizde balık avlama hakkı serbestisi tanınmaktadır. Ancak ahdi yükümlülükler ile 63. maddenin 2. paragrafı, 64. ve 67. maddeler ile Sözleşmenin diğer hükümleri kıyı devletlerinin yükümlülüklerini, çıkarlarını ve haklarını göz önünde bulundurmamak ve bunlara uygun hareket etmek koşuluyla açık denizde bütün devletler balık avlayabilir.

Söz konusu Sözleşmenin 117. maddesine göre:

"Bütün devletler, açık denizin canlı kaynaklarını muhafaza etmek için gerekli olabilecek tedbirleri ayrı, ayrı vatandaşları bakımından alma veya bunları almak için diğer Devletlerle işbirliği etme, görevi vardır."

Bütün devletler diğer devletlerle açık deniz alanlarındaki canlı varlıkların korunması ve kullanılması konularında gerekli önlemleri alma ve işbirliği yapma haklarına sahiptirler. Bu işbirliği, bölgesel balık avlama örgütleri

kurmak olarak ta ortaya çıkar. Aynı zamanda devletler, açık denizde ne kadar balık avlayacaklarını belirlemek, avlanmaya ilişkin bilimsel ve balık türlerinin yok olmasını önlemek bakımından kurallar koymak amacıyla işbirliği yaparlar.

Yine aynı Sözleşmenin 118. maddesinde belirtildiği üzere, Devletler, açık deniz alanlarındaki canlı kaynakların korunması ve kullanılması (idaresi) konularında birbirleriyle işbirliği yapacaklardır. Vatandaşları aynı alanda, aynı canlı kaynakları veya farklı canlı kaynakları işleten devletler ilgili canlı kaynakların korunması için gerekli olan bütün tedbirleri almak amacıyla müzakereler başlatabilecekler. Bu amaçla, uygun olursa bölgesel ve alt bölgesel balıkçılık örgütleri kurmak için işbirliği yapacaklardır.

Sözleşmenin 119. maddesi, açık denizin canlı kaynaklarının korunmasını düzenlemiştir. Maddenin Türkçeye çevirisi aynen şöyledir:

“1. Açık denizde canlı kaynakların müsaade edilen avlama miktarını tespit ederken ve diğer muhafaza tedbirlerini tespit ederken Devletler:

a- İlgili Devletlerin elindeki en bilimsel kanıtlara göre, avı yapılan türleri, azami rekolteyi sağlayabilecek seviyelerde muhafaza edecek veya o seviyelere getirecek tedbirleri alacaklardır; seviyelerin tespitinin değerlendirilmesi, kalkınmakta olan ülkelerin özgül ihtiyaçları da dahil olmak üzere ve balık sahalarının türlerini, stokların karşılıklı bağımlılığını ve gerek alt bölge, bölge ve gerekse global seviyede genellikle kabul edilmiş herhangi bir asgari standardı dikkate almak suretiyle ilgili çevresel ve ekonomik faktörlere göre yapılacaktır.

b- Avlanan türlerle bağlantılı veya onlara bağımlı türleri bunların üremelerinin ciddi şekilde tehdit edilebileceği seviyelerin üzerinde idame etmek veya o seviyelerin üzerine çıkarmak amacıyla bu türler üzerindeki etkenleri dikkate alacaklardır.

2. Mevcut bilimsel bilgi, avlama miktarı ve balıkçılık faaliyetleri ile ilgili istatistikler ve balık stoklarının muhafazası ile ilgili diğer veriler düzeli bir şekilde, alt bölge, bölge seviyesinde veya evrensel seviyede yetkili milletlerarası örgütler aracılığı ile yerine göre bütün ilgili Devletlerin iştiraki ile geliştirilecek ve değiş tokuş edilecektir.

3. *İlgili Devletler, muhafaza tedbirlerinin ve uygulamalarının şeklen ve fiilen herhangi bir Devletin balıkçılara karşı ayırım yapmamasını temin edeceklerdir.*"

Sözleşmenin 120. maddesi "Deniz Memelileri" başlığını taşımaktadır. BMDHS' inin 65. maddesi deniz memelilerinin korunmasını düzenlemektedir. 65. maddenin açık deniz alanlarındaki deniz memelilerinin korunması ve idamesi konularında da uygulanacağı 120. maddede tanzim edilmiştir.

f. Avlanma Bölgesi İle Münhasır Ekonomik Bölge İrdelemesinin Sonuçları

1982 tarihli BMDHS münhasır ekonomik bölge ile ilgili düzenlemelerin yanında kıyı devletinin balık avlanma haklarını da hüküm altına almıştır. Yunanlı yazar *Gunaris*'e göre, Klâsik balık avlanma bölgeleri ile 1982 tarihli Sözleşmede yer alan münhasır ekonomik bölge irdelendiğinde aşağıdaki sonuçlar çıkarılır:³²

aa- Münhasır ekonomik bölge kavramı, devletlerarası hukuktaki yerini 1982 tarihli BMDHS' den sonra almış ve balık avlanma bölgesi kavramına göre çok daha yeni bir kavramdır. Oysa balık avlanma bölgesi terimi devletlerarası teamül hukuku olarak eskiden beri uygulanmaktadır.

bb- Münhasır ekonomik bölge kavramı, balık avlanma bölgesi kavramından daha geniş bir anlam ifade eder ve balık avlanma konularını da içerir. Münhasır ekonomik bölge kavramı aynı zamanda kıyı devletinin münhasır balık avlanma hakkını da kapsamakta ve düzenlemektedir. Buna karşılık, balık avlanma bölgesi, karasularının ötesindeki haklar bakımından "özel" niteliklidir ve sadece bölgede avlanmayı kapsamaktadır.

cc- Karasularının ötesindeki münhasır ekonomik bölge, açık deniz alanını oluşturmaktadır. Sadece belli amaçlar için kullanılır. 1982 tarihli BMDHS' inin 88. maddesi gereği açık denizler, barışçı amaçlar için kullanılacaktır. Gemilerin seyrüseferi, deniz dibine kablo ve boru hatlarının döşenmesi gibi konularda açık denizler kullanılır. Buna karşılık, karasularının ötesindeki balık avlanma bölgesi, açık denizlerin bir bölümünü oluşturmaktadır ve bu bölgenin üçüncü devletler bakımından kullanılmasında herhangi bir sınırlandırmaya gidilmezken, sadece balık avlanma bakımından 3. devletler sınırlandırılabilir.

³² **Gunari**, s.38 vd.

dd- Balık avlama bölgesinde -1982 tarihli BMDHS' inin 3. maddesi gereği- karasuları genişliği en çok 12 deniz mil olabilir ve karasularının dış sınır çizgisine kadar kıyı devleti münhasır balık avlanma egemen hakkı ve yetkisine sahiptir. Oysa, münhasır ekonomik bölge söz konusu olduğunda, belli koşullarda, somut olarak "kıyıda uzak, kara" ve "özel coğrafi karaktere" sahip olan üçüncü devletlere karasularının ötesinde balık avlanma hakkı tanınmaktadır. Örneğin bugün Türkiye bakımından karasuları; Ege Denizi'nde 6 deniz mil, Karadeniz ve Akdeniz'de 12 deniz mildir. Yunanistan'ın da Ege Denizi'ndeki karasuları genişliği 6 deniz mildir.

ee- Bir devlet, münhasır ekonomik bölge tespit edip, benimseyince, bu yöntemle aynı zamanda balık avlanma bölgesi de kabul etmiş olmaktadır. Ancak buna karşılık bir devlet, balık avlanma bölgesi tespit edip, benimseyince, aynı zamanda münhasır ekonomik bölge kabul etmiş olmamaktadır.

SONUÇ

Denizin canlı kaynakları "su ürünleri" olarak adlandırılmaktadır. Ancak Türkiye'de balıkçılık su ürünleri içinde %89.5'luk bir oranla temsil edildiğinden, halk arasında su ürünleri denince, balıkçılık anlaşılmaktadır³³.

Türkiye, 8.333 kıyı uzunluğu ile bugün 25 milyon hektar kullanılabilir deniz alanına sahiptir. 1.3 milyon hektar alan büyüklüğünde 1118 adet içsu kaynağı ile 177.714 kilometre uzunluğunda nehirleri mevcuttur. Bu büyük sayılabilecek su potansiyeline rağmen, Türkiye'de, denizlerinden yapılan balık avcılığı üretimi kıyı balıkçılığına dayanmaktadır. Gerekli altyapı tamamlanamadığından deniz balıkçılığına hâlâ tam olarak geçilememiştir. "Türkiye denizlerindeki balık stoklarının belirlenmemiş olması nedeniyle yıllık avlanabilir miktar ile avcılık filosu arasında bir ilişki sağlanamamaktadır. 1997 yılından itibaren balıkçılık filosundaki artışı önlemek amacıyla yeni teknelere ruhsat verilmemektedir."³⁴ Diğer taraftan, denizde yapılan balık yetiştiriciliği üretimi artmaktadır³⁵. Bu da deniz çevre kirliliğine neden olmakla birlikte turizmi de olumsuz yönde etkileyebilecek niteliktedir.

³³ Ege Sanayicileri ve İşadamları Derneği (ESİAD), Ege Bölgesinin Doğal Ortam Koşulları ve Doğal Kaynakları, İzmir 1993, s.67; **Yeniğün**, s.189.

³⁴ <http://ekutup.dpt.gov.tr/ab/ulusalpr/3-9pdf> (E. T. 08.09.2005).

³⁵ Türkiye'de, "1998 yılında üretilen su ürünlerinin % 80'i denizlerden, % 10'u iç sulardan, % 10' yetiştiricilik yoluyla (% 60'ı iç sulardan, % 40'ı denizlerden) elde edilmiştir." Bkz. <http://ekutup.dpt.gov.tr/ab/ulusalpr/3-9pdf> (E.T. 08.09.2005).

Dünyada icra edilen deniz balıkçılığını dört sınıfta toplamak mümkündür.³⁶ Yine dünya balıkçılığının büyük bir çoğunluğu uzun menzil ve açık deniz balıkçılığı iken, Türkiye'deki balıkçılığın büyük bir kısmı kıyı balıkçılığı -ki kıyı balıkçılığı gidiş geliş en çok 24 saattir-, çok az bir kısmı da sahil balıkçılığıdır. Türkiye'deki balıkçı gemileri uzun yola çıkabilecek nitelikte değildir. Bu nedenledir ki Türk balıkçıları, Karadeniz'deki münhasır ekonomik bölgesinden önceki dönemde kalkan avı dışında pek açık deniz balıkçılığı yapamamaktadır. Ege Denizi'nde Türkiye ile Yunanistan arasında deniz alanlarının sınırlandırılması sorunları ve zaman, zaman Yunan sahil güvenlik gemilerinin Türk balıkçılarına ateş açtıkları ölü ve yaralıların da olduğu düşünülürse, özellikle Ege Denizi'nden Türk balıkçılarının yararlanmadığı ortaya çıkmaktadır. Türkiye, gerekli altyapıyı tamamlayarak bir an evvel açık deniz balıkçılığına da geçmelidir.

Türk balıkçılarının sadece Ege Denizi'ndeki uluslararası sularda (açık denizlerde) değil diğer açık denizlerde de balık avlanma hakları vardır. Bu nedenle balıkçılarımızın, özellikle de Ege Denizi'ndeki Türk balıkçıları, hukuki haklarını, karasularını, balıkçılık bölgelerini, Türk-Yunan deniz sınırlarını, balıkçılık haklarını ve yükümlülüklerini iyi bilmeleri gerekmektedir. Bu bakımdan Türkiye, bir taraftan balıkçıları bu konularda bilgilendirmeli ve diğer taraftan da ilgili devletlerarası anlaşmaların da yapılması için çaba sarf etmelidir.

Deniz ve okyanuslardaki insanlığın ortak mirası olan zengin kaynaklardan kavga ve savaş yapılmadan, barış ve işbirliği içerisinde bütün insanların yararlanmaları gerekmektedir ve bu da esasen mümkün görünmektedir.

Öteden beri Avrupa Birliği'nin ortak bir balıkçılık siyaseti olup, üye devletlerin balıkçılık teşviklerini ve sübvansiyon kurallarını basitleştiren önlemler alarak, 1 Ocak 2003 tarihinden itibaren yeni bir balıkçılık siyasetine sahiptir.³⁷ Türkiye'nin de deniz balıkçılığını teşvik edici sübvansiyonlarda cömert olması ve ihmalkâr davranmaması gerekmektedir.

---

³⁶ Yenigün, s.190.

³⁷ Bkz. http://www.europa.eu.int/comm/fisheries/news_corner/press/inf04_28_el.htm (E.T. 23.04.2005)

K a y n a k l a r

- Böhert, V. - Fischereigenze, İ.**: Strupp – Schlochauer (Hrsg). Wörterbuch des Völkerrechts, Berlin 1960.
- Cin, T.**: Türkiye ve Yunanistan Bakımından Ege'deki Karasuları Genişliği Sorunu, Seçkin Yayınevi 2000.
- Clark – Renner.**: “We Should Annex 50.000.000 Square Miles of Ocean,” Saturday Evening Post, 4 May 1947.
- Ευσταθιάδης, Κ. (Evstathiadis, K.)**: Διεθνές δίκαιο τομ. Ε' (Diethnes Dikeo, tom. E' : Uluslararası Hukuk, Cilt: 5), Atina 1979.
- Gündüz, A.**: Milletlerarası Hukuk Temel Belgeler Örnek Kararlar, 5. Bası, Beta Yayınları, İstanbul 2003.
- Γούναρη, Εμ. (Gunari, Em.)**: Το διεθνές δίκαιο αλιείας (To Diethnes Dikeo Aliyias : Uluslararası Hukukta Balık Avcılığı), Sakkula Yayınları, Atina – Gümilcine 1989.
- Hoog, G.**: Die Genfer Seerechtskonferenzen von 1958 und 1960, Frankfurt am Main, Berlin 1961.
- Oda, S.**: “New Trends in the Regime of the Seas; Aconsideration of the Problems of Conservation and Disribution of Marine Resources (I),” Zeitschrift für Ausländisches Öffentliches Recht und Völkerrecht, Band XVIII, 1957/1958.
- Odman, M. T.**: (Doktora Tezi) karasularının Genişliği Sorunu, Ankara 1990.
- İnan, Y.**: Devletler Hukuku Bakımından Kıyı Suları Balıkçılığı ve Sorunları, Ankara 1976.
- Κατσούφρος, Θ. (Kaçufros, Th.)**: Αλιευτικές Ζώνες στη Μεσόγειο -Διεθνής και Κοινοτική Διάσταση στο “Το Αιγαίο Πελάγος και το Νέο Δίκαιο της Θάλασσας Πρακτικά Συμποσίου 1994” (Alieftikes Zones sti Mesogio – Diethnes ke Kintiki Dastasi sto “To Egeo Pelagos ke to Neo Dikeo tis Thalassas Praktika Simposiu 1994” : Akdeniz'de Balıkçılık Bölgeleri – Uluslararası ve Birlik Boyutu “Ege Denizi ve Yeni Deniz Hukuku Sempozyumu Zabıtları) , EKEM.
- Μυλωνόπουλος, Δ. (Milonopoulos, D.)**: Το Δίκαιο της αλιείας (To Dikeo tis aliyias: Balıkçılık Hukuku), Εκδόσεις Αθ. Σταμούλης (Ekdotis Ath. Stamulis), Atina 2002.

Ratcliff : “Worlds’s Greatest Treasure Hunt,” Saturday Evening Post, 28 August 1948.

Yenigün, M. C.: (Yayınlanmamış Doktora Tezi) Askeri, Hukuki, Ekonomik ve Dış Politik Açılardan Türk Deniz Politikası (Bir Uluslararası İlişkiler Çalışması), İstanbul 1997.

“The Icelandic Fishing Limits; A Scientific Study,” Efta Bulletin, Vol. XIV, No 6, June 1973.

Fisheries Regulation (Scotland) Act. 1985 (58 ve 59 Vict. C. 42, s. 10 (3).

http://www.europa.eu.int/comm/fisheries/news_corner/press/inf04_28_el.htm

<http://ekutup.dpt.gov.tr/ab/ulusalpr/3-9pdf>

<http://www.mta.gov.tr/mta-web/kutuphane/mtadergi/79.8pdf>

